

■ PRAWO W PIELĘGNIARSTWIE – PRZEGLĄD AKTUALNEGO, DOSTĘPNEGO POLSKIEGO PIŚMIENNICTWA NAUKOWEGO Z ZAKRESU PIELĘGNIARSTWA

LAW IN NURSING – THE REVIEW OF CURRENT POLISH SCIENTIFIC LITERATURE ON NURSING

Aleksander Zarzeka^{1,2}, Mariusz Panczyk¹, Jarosława Belowska¹, Łukasz Samoliński¹, Weronika Jewczak², Lucyna Iwanow², Joanna Gotlib¹

¹ Zakład Dydaktyki i Efektów Kształcenia

Warszawski Uniwersytet Medyczny

² Studenckie Koło Naukowe Prawa Medycznego

Warszawski Uniwersytet Medyczny

DOI: <http://dx.doi.org/10.20883/pielpol.2016.19>

STRESZCZENIE

Z regulacjami prawnymi w swojej pracy zawodowej pielęgniarki spotykają się wielokrotnie, dlatego aspekty te są często przedmiotem prac naukowych. Autorzy uznali za stosowne przeprowadzenie przeglądu piśmiennictwa poświęconego tym zagadnieniom. Przegląd obejmował 37 artykułów, które ukazały się w latach 2012–2015 w polskich czasopismach pielęgniarskich.

Tematyka prawna stanowi istotne zagadnienie w polskim piśmiennictwie naukowym z zakresu pielęgniarstwa. Wśród prac więcej ma charakter poglądowy (27) niż badawczy (10). Najczęściej poruszonymi zagadnieniami są prawo medyczne, prawo w zawodzie pielęgniarki oraz prawo pracy, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska tzw. mobbingu.

W części prac zdarzają się pewne niedociągnięcia merytoryczne w zakresie zgodności treści artykułów czy stosowanego narzędzia badawczego z aktualnym stanem prawnym. Dlatego też wydaje się zasadne tworzenie interdyscyplinarnych zespołów badawczych z udziałem zarówno prawnika, jak i pielęgniarki lub lekarza.

SŁOWA KLUCZOWE: prawo, pielęgniarka, prawo medyczne, prawo w pielęgniarstwie.

ABSTRACT

Nurses in their everyday practice meet legal issues, therefore these issues are the subject of scientific research. Authors performed a systematic review of articles, which tackle legal issues, published in Polish nursing journals. The review covered 37 articles published between 2012 and 2015.

Law is a significant topic in the Polish scientific literature in the area of nursing. There are more reviews (27) than research articles (10) included in the paper. The most popular areas are: medical law, law in nursing and labor law, particularly the phenomenon of mobbing in the place of work.

In part of studies there are some infringements as the content of the article or the applied research tool is not compliant with binding laws. Therefore, it seems to be reasonable to create interdisciplinary teams during scientific work. These teams shall include a lawyer and a nurse or physician.

KEYWORDS: law, nurse, medical law, nursing law.

Wstęp

Zagadnienia prawne stanowią istotny element wykonywania zawodu pielęgniarki. Relacje pielęgniarka – pacjent i pielęgniarka – lekarz są ściśle uregulowane prawem. Jego znajomość i stosowanie są elementami koniecznymi dla prawidłowej pracy w zawodzie. Oprócz przedstawionego aspektu prawo reguluje także inne elementy życia zawodowego pielęgniarki. Należą do nich możliwe formy wykonywania zawodu, a co za tym idzie – regulacje z tym związane, jak: prawa i obowiązki pracownicze, zasady prowadzenia własnej działalności gospodarczej czy swoboda kontraktowania.

Zawód pielęgniarki cały czas ewoluuje. Z pomocniczego stał się nie tak dawno samodzielnym zawodem medycznym. Aktualnie jesteśmy świadkami kolejnej „małej rewolucji” w pielęgniarstwie. Od 1 stycznia 2016 r. określone grupy pielęgniarek są uprawnione do kierowania pacjentów na podstawowe badania diagnostyczne, a także do samodzielnego ordynowania leków, wyrobów medycznych i środków spożywczych specjalnego przeznaczenia i wystawiania na nie recept/zleceń oraz do wystawiania recept w ramach leczenia zleconego wcześniej przez lekarza [1]. Zmiany te zwiększają prestiż zawodowy, ale także zakres odpowiedzialności

ści prawnej i zawodowej pielęgniarek, co temat prawa w pielęgniarstwie czyni jeszcze bardziej aktualnym [2].

W niniejszej pracy autorzy przedstawiają efekty przeprowadzonego przeglądu dostępnego polskiego piśmiennictwa naukowego dotyczącego prawa w pielęgniarstwie. Ilościowej i jakościowej analizie poddane zostaną artykuły poruszające zagadnienia prawne w czasopismach naukowych z zakresu pielęgniarstwa.

Cel pracy

Celem pracy była ilościowa i jakościowa analiza dostępnego piśmiennictwa naukowego podejmującego szeroko pojętą problematykę zagadnień prawnych dotyczących wykonywania zawodu pielęgniarki. Dokonano przeglądu piśmiennictwa zawartego w polskich, recenzowanych czasopismach naukowych z obszaru pielęgniarstwa.

Przegląd piśmiennictwa

Kryteria włączenia poszczególnych pozycji do przeglądu piśmiennictwa

Zastosowano dwa kryteria włączenia poszczególnych pozycji piśmiennictwa do prezentowanego przeglądu piśmiennictwa. Pierwszym kryterium włączenia był rodzaj czasopisma, w którym opublikowano pracę. Drugie kryterium włączenia stanowił czas publikacji.

Rodzaj czasopism

Do prezentowanego przeglądu piśmiennictwa włączono wszystkie czasopisma naukowe znajdujące się w części B wykazu czasopism recenzowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego [3], w których tytule pojawia się słowo „pielęgniarstwo”.

Czas publikacji

Ze względu na fakt, że 1 stycznia 2012 r. weszła w życie nowa *Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej*, przegląd piśmiennictwa obejmował okres od 1 stycznia 2012 do 15 maja 2015 r. Datę końcową wyznacza chwila rozpoczęcia analizy zgromadzonego materiału.

Przegląd piśmiennictwa

W części B wykazu czasopism recenzowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego [3] odnaleziono 6 czasopism spełniających założone wcześniej kryteria włączenia do przeglądu piśmiennictwa:

- „Problemy Pielęgniarstwa”,
- „Pielęgniarstwo XXI wieku”,
- „Pielęgniarstwo Polskie”,
- „Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne”,
- „Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne”,
- „Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne”.

Wszystkie odnalezione czasopisma spełniające kryteria włączenia do przeglądu piśmiennictwa były kwartalnikami (4 wydania w roku). Biorąc pod uwagę ten fakt oraz przedział czasowy analizy, oczekiwana liczba dostępnych wydań wynosiła 78. Analiza piśmiennictwa pozwoliła na odszukanie 77 wydań czasopism włączonych do prezentowanego przeglądu piśmiennictwa. Brak dostępności jednego wydania wynikał z opóźnienia w druku ostatniego, najnowszego wydania czasopisma „Problemy Pielęgniarstwa”.

Najważniejszym kryterium merytorycznym włączenia poszczególnych pozycji piśmiennictwa do prezentowanego przeglądu była tematyka pracy. Tematyka pracy w założeniu autorów niniejszego opracowania podejmować miała szeroko rozumianą problematykę zagadnień prawnych dotyczących wykonywania zawodu pielęgniarki.

Proces doboru poszczególnych pozycji do przeglądu piśmiennictwa

Proces doboru poszczególnych pozycji piśmiennictwa do prezentowanego przeglądu podzielono na dwa etapy. W pierwszym etapie analizowano tytuły prac i słowa kluczowe, które sugerowały podjęcie tematyki prawnej w tekście publikacji. Podczas tego etapu w założonym przedziale czasowym znaleziono 41 publikacji.

Drugi etap doboru poszczególnych pozycji do przeglądu piśmiennictwa stanowiła analiza pełnych tekstów publikacji. Z analizy wyłączono artykuły, w których tematyka prawna była jedynie aspektem pobocznym lub uzupełniającym (np. jeden akapit dotyczący aspektu prawnego analizowanego zagadnienia, szczególnie klinicznego). Na tej podstawie wybrano do analizy 37 prac. Cały proces selekcji przedstawiono w **tabeli 1**.

Tabela 1. Proces doboru poszczególnych pozycji piśmiennictwa do prezentowanego przeglądu – tematyczna selekcja artykułów z uwzględnieniem nazw czasopism

Table 1. The selection process for the individual items of the literature presented for a review – a thematic selection of articles including journal titles

Nazwa czasopisma/Name of the journal	Problemy Pielęgniarstwa	Pielęgniarstwo XXI wieku	Pielęgniarstwo Polskie	Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne	Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne	Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne	Łącznie/Total
Artykuły zakwalifikowane na podstawie tytułu i słów kluczowych/Articles classified on the basis of the title and keywords	9	7	16	7	1	1	41

Artykuły odrzucone po analizie pełnych tekstów/ <i>Articles rejected after analyzing the full texts</i>	2	0	1	0	1	0	4
Artykuły ostatecznie zakwalifikowane do przeglądu/ <i>Articles ultimately qualified for the review</i>	7	7	15	7	0	1	37

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Ostatecznie wszystkie odnalezione publikacje spełniające założone wcześniej kryteria włączenia do analizy poddano analizie ilościowej i jakościowej [4–38, 46, 47].

Analiza ilościowa pozycji włączonych do przeglądu piśmiennictwa

W pierwszym etapie podjęto się analizy ilościowej odnalezionych publikacji włączonych do przeglądu piśmiennictwa. Najwięcej artykułów poruszających problematykę prawną w obszarze pielęgniarstwa opublikowano w czasopiśmie „Pielęgniarstwo Polskie”. Najmniej artykułów z obszaru tej tematyki prezentowało, z obiektywnych względów, czasopismo ściśle specjalistyczne – „Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne”. W periodyku „Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne” nie odnaleziono żadnego tekstu spełniającego kryteria włączenia do przeglądu piśmiennictwa.

Analizując czas powstałych publikacji, ich liczebność systematycznie z roku na rok spadała. W 2012 r. opublikowano 15 artykułów z zakresu prawa; 2 lata później – jedynie 6. Szczegółową analizę ilościową przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Analiza ilościowa publikacji włączonych do przeglądu piśmiennictwa dotyczących zagadnień prawnych
Table 2. Quantitative analysis of publications included in the review of the literature on legal issues

Czasopismo/ Journal	2012	2013	2014	2015	Razem w czasopiśmie/ Total in the journal
Pielęgniarstwo XXI wieku	0	1	4	2	7
Problemy Pielęgniarstwa	2	4	1	0	7
Pielęgniarstwo Polskie	9	4	1	1	15
Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne	3	4	0	0	7
Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne	0	0	0	0	0
Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne	1	0	0	0	1
Razem w danym roku/Total in a given year	15	13	6	3	37

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Analiza włączonych do przeglądu piśmiennictwa publikacji z uwzględnieniem afiliacji autorów prac

W kolejnym etapie analizy publikacji włączonych do przeglądu piśmiennictwa podjęto próbę analizy autorstwa i afiliacji przedmiotowych prac. Stwierdzono, że 62 autorów tworzyło lub współtworzyło 37 artykułów. Średnio 1 pracę pisało 1,7 autora. Najwięcej – 6 prac – napisała Agnieszka Sieńko. Autorami 2 prac było 18 osób, a pozostałe 43 osoby – 1 pracy.

Zdecydowana większość afiliacji miała charakter akademicki. Najwięcej (22) autorów reprezentuje Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, mniej (11) Warszawski Uniwersytet Medyczny oraz (9) Gdański Uniwersytet Medyczny. Po 4 osoby legitymują się afiliacją Uniwersytetu Rzeszowskiego i Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, a po 2 – Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.

Analiza włączonych do przeglądu piśmiennictwa publikacji z uwzględnieniem rodzaju tematyki publikacji

Włączone do prezentowanego przeglądu piśmiennictwa publikacje analizowano pod kątem rodzaju i tematyki. Zdecydowana większość artykułów miała charakter poglądowy (27). Pozostałe 10 publikacji to prace badawcze.

Wszystkie publikacje podzielono na 7 kategorii tematycznych: (1) prawo medyczne, (2) prawo w pielęgniarstwie, (3) prawo pracy, (4) prawo karne, (5) prawo ochrony zdrowia, (6) prawo konstytucyjne, (7) prawo cywilne.

Aby ułatwić Czytelnikowi prawidłowe rozróżnienie zakresów kategorii „prawo medyczne”, „prawo pielęgniarstwie” i „prawo ochrony zdrowia”, autorzy przyjęli, że do artykułów z zakresu prawa medycznego zaliczać będą teksty o tematyce praw pacjenta i prawa zawodów medycznych z wyłączeniem prawa pielęgniarstwiego stanowiącego osobną kategorię. Kategoria „prawo ochrony zdrowia” dotyczy zaś aspektów prawno-organizacyjnych funkcjonowania podmiotów leczniczych.

Najobszerniejsza kategoria to „prawo medyczne”, w której znalazło się 11 prac. Dotyczyły one głównie zgody pacjenta, klauzuli sumienia, praw pacjenta i dawstwa narządów po śmierci. Problematyce prawnej w pielęgniarstwie poświęcono 10 prac. Tutaj podstawowymi zagadnieniami badawczymi były: zasady wykonywania zawodu pielęgniarki, analiza prawna kompetencji pielęgniarstwie i błędy medyczne. Prawie tyle samo (9) publikacji dotyczyło zagadnień z zakresu prawa pracy. Autorzy skupili się przede wszystkim na problemie mobbingu, choć prace dotyczyły też kwe-

stii form zatrudnienia. Do kategorii „prawo w ochronie zdrowia” zakwalifikowano 2 publikacje. Skupiły się one na aspektach administracyjnych, jak np. finansowanie świadczeń zdrowotnych. Również 2 prace odnosiły się do prawa karnego. Analizowanymi zagadnieniami było prawno-karne ujęcie wspomnianego już mobbingu i granice pomiędzy wdzięcznością a przestępstwami korupcyjnymi. Zagadnieniu z zakresu prawa konstytucyjnego – statusowi rodziny i prawu do rodzicielstwa – poświęcony był 1 artykuł. Również 1 praca dotyczyła tematu bardzo luźno związanego z tematyką pielęgniarstwa – wadą oświadczenia woli, jaką jest groźba, i jej prawnocivilnymi skutkami.

Warto zauważyć, że tematem poruszonym w największej liczbie analizowanych prac (8) było zjawisko mobbingu. Szczegółowe wyniki dotyczące rodzaju i tematyki artykułów przedstawiono w **tabeli 3**.

Tabela 3. Analiza charakteru i tematyki publikacji włączonych do przeglądu piśmiennictwa poruszających aspekty prawne
Table 3. Analysis of the nature and content of publications included in the review of the literature raising legal aspects

Lp.	Nazwisko pierwszego autora/ <i>Author's name</i>	Rodzaj pracy/ <i>Type of work</i>	Kategoria tematyczna/ <i>Thematic category</i>	Zagadnienie badawcze/ <i>The issue of research</i>
1.	Augustynek [4]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	zgoda pacjenta/ <i>the patient's consent</i>
2.	Wróbel [5]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	klauzula sumienia/ <i>conscience clause</i>
3.	Studnicka [6]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	opieka nad pacjentem niepełnosprawnym/ <i>disabled patient care</i>
4.	Medak [7]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	błąd medyczny/ <i>medical error</i>
5.	Afityka [8]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	błąd medyczny/ <i>medical error</i>
6.	Gocel [9]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	prawa pacjenta/ <i>patient rights</i>
7.	Wójcik [10]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	prawo dot. zdrowia psychicznego/ <i>law on mental health</i>
8.	Zimmermann [11]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	zasady wykonywania zawodu pielęgniarki/ <i>rules of nurse practice</i>
9.	Kozłowska [12]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
10.	Zimmermann [13]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	zasady wykonywania zawodu pielęgniarki/ <i>rules of nurse practice</i>

11.	Kotlenga [14]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	zasady wykonywania zawodu pielęgniarki/ <i>rules of nurse practice</i>
12.	Labuda [15]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	forma zatrudnienia pielęgniarki/ <i>form of nurse employment</i>
13.	Leoniuk [16]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo karne/ <i>criminal law</i>	przemoc domowa/ <i>home abuse</i>
14.	Zurzycka [17]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	zgoda pacjenta/ <i>the patient's consent</i>
15.	Rasińska [18]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
16.	Bajurna [19]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
17.	Urbaniak [20]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
18.	Zdanowska [21]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
19.	Baranowska [22]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
20.	Prussak [23]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	zatrudnienie w podmiotach leczniczych/ <i>employment in medical entities</i>
21.	Baranowska [24]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	klauzula sumienia/ <i>conscience clause</i>
22.	Stępnik [25]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo pracy/ <i>labor law</i>	mobbing
23.	Gieburowski [26]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo karne/ <i>criminal law</i>	mobbing
24.	Woderska [27]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	dawstwo narządów/ <i>organ donation</i>
25.	Holecki [28]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo ochrony zdrowia/ <i>the right to health</i>	rozliczenie świadczeń zdrowotnych/ <i>health service settlement</i>
26.	Sielska [29]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo ochrony zdrowia/ <i>the right to health</i>	znaki identyfikacyjne pacjentów/ <i>identification marks of patients</i>
27.	Urbaniak [30]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo konstytucyjne/ <i>constitutional law</i>	rodzina i rodzicielstwo/ <i>family and parenting</i>
28.	Szymańska [31]	oryginalna/ <i>original</i>	prawo medyczne/ <i>medical law</i>	eutanazja/ <i>euthanasia</i>
29.	Sieńko [32]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	cewnikowanie/ <i>catheterization</i>
30.	Sieńko [33]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo w pielęgniarstwie/ <i>nursing law</i>	podawanie midazolamu przez pielęgniarkę/ <i>administration of midazolam by a nurse</i>
31.	Sieńko [34]	poglądowa/ <i>review</i>	prawo karne/ <i>criminal law</i>	korupcja/ <i>corruption</i>

32.	Sieńko [35]	poglądowa/ review	prawo medyczne/ medical law	prawa pacjenta w przebiegu operacji/patients' rights in the course of opera- tions
33.	Sieńko [36]	poglądowa/ review	prawo medyczne/ medical law	dawstwo nar- ządów/organ donation
34.	Sieńko [37]	poglądowa/ review	prawo w pielę- gniarstwie/ nursing law	kaniulacja żyły szyjnej przez pielęgniarkę/ cannulation of the jugular vein by a nurse
35.	Kwapińska [38]	poglądowa/ review	prawo medyczne/ medical law	przymus bez- pośredni wobec pacjenta/direct coercion against a patient
36.	Przybylska [46]	poglądowa/ review	prawo medyczne/ medical law	błąd medyczny/ medical error
37.	Wojciechowska [47]	poglądowa/ review	prawo cywilne/ civil law	groźba jako wada oświadczenia woli/the threat of a defect declara- tion of intent

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Analiza merytoryczna publikacji włączonych do prezentowanego przeglądu piśmiennictwa pod względem znajomości aktualnych przepisów prawnych

Autorzy podjęli się także próby analizy merytorycznej, zarówno prac oryginalnych, jak i poglądowych, pod względem zgodności z aktualnymi przepisami prawa. W części prac pojawiały się pewne uchybienia wskazujące na powierzchowną znajomość badanego zagadnienia od strony prawnej.

W pracach oryginalnych jednym z przejawów takiego stanu rzeczy była kateria nieuwzględniająca odpowiedzi poprawnej w pytaniach dotyczących wiedzy respondentów na temat aktualnie obowiązujących przepisów prawnych.

W jednej z prac zapytano m.in., kto decyduje o wykonaniu świadczenia zdrowotnego w sytuacji, gdy pacjent ze względu na stan zdrowia nie jest w stanie sam wyrazić na nie zgody. Respondenci wybrali następujące odpowiedzi: „(1) opiekun faktyczny; (2) lekarz; (3) pielęgniarka; (4) nie wiem”. Tymczasem *Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty* [39] w art. 32 ust. 2 przyznaje taką kompetencję sądowi opiekuńczemu: „Jeżeli pacjent jest małoletni lub niezdolny do świadomego wyrażenia zgody, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe

– zezwolenie sądu opiekuńczego”. Opiekun faktyczny może wyrazić zgodę jedynie na zbadanie pacjenta (art. 32 ust. 3). Lekarz zaś może wykonać zabieg bez zgody pacjenta, tylko „jeżeli wymaga on niezwłocznej pomocy lekarskiej, a ze względu na stan zdrowia lub wiek nie może wyrazić zgody i nie ma możliwości porozumienia się z jego przedstawicielem ustawowym lub opiekunem faktycznym” (art. 33 ust. 1).

W innym badaniu zapytano respondentów, „czy lekarz prowadzący pacjenta w stanie nagłego zagrożenia życia ma prawo odmówić rodzinie oraz bliskim tego pacjenta udostępniania informacji na temat jego stanu zdrowia, jeśli ten pacjent sobie tego nie życzy”. Art. 13. *Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* [40] stanowi: „Pacjent ma prawo do zachowania w tajemnicy przez osoby wykonujące zawód medyczny, w tym udzielające mu świadczeń zdrowotnych, informacji z nim związanych, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu medycznego”. Przepis ten jest niejako „zdublowany” przez art. 40 ust. 1 ustawy lekarskiej: „Lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu”. Nie może budzić więc żadnych wątpliwości, że lekarz ma bezwzględny obowiązek (a nie prawo) odmówić rodzinie i bliskim prawa do informacji, jeśli pacjent sobie tego nie życzy. W świetle przytoczonych argumentów prawnych zadane przez autorów pracy pytanie należy uznać za nieprecyzyjne.

Od uchybień merytorycznych nie są wolne również prace poglądowe. W jednej z prac autorzy powołują się na *Powszechną deklarację praw człowieka i obywatela*. Dokument taki nie istnieje. Autorzy dokonali swoistej fuzji *Deklaracji praw człowieka i obywatela* – dokumentu programowego rewolucji francuskiej przyjętego w 1789 r. przez Konstytuante – oraz *Powszechnej deklaracji praw człowieka z 1948 r.* Z dalszych wyjaśnień autorów wynika, że chodziło o ten drugi dokument, jednak błąd w nazwie aktu sugeruje pobieżną lekturę piśmiennictwa.

Z kolei w innym artykule, nadesłanym do redakcji 7 maja 2012 r., autorzy powołują się na uchyloną ponad 5 miesięcy wcześniej *Ustawę z dnia 5 lipca 1996 r. o zawodach pielęgniarki i położnej* oraz nieobowiązującą od 1 lipca 2011 r. *Ustawę z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej*.

Dyskusja

Polskie piśmiennictwo naukowe obfituje w pozycje analizujące prawne aspekty pielęgniarstwa [4–38, 46, 47]. Podobnie w piśmiennictwie zagranicznym istnieje wiele prac poświęconych tej tematyce. Są to artykuły zarówno poglądowe, jak i oryginalne. Dużo mniej jest jednak

przeглядów literatury. Istnieje więc potrzeba opracowania ujmującego w sposób ilościowy i jakościowy aktualny stan nauk o zdrowiu dotyczący prawa w pielęgniarstwie.

W bazie Polskiej Bibliografii Lekarskiej (słowa kluczowe: „pielęgniarstwo” i „prawo”, okres wyszukiwania 15.05.2010–14.05.2015 r., typ artykułu: praca przeglądowa) nie odnaleziono żadnej pozycji spełniającej kryteria wyszukiwania.

W bazie PubMed/Medline (MeSH Major Topic: law AND nursing, język wyszukiwania: angielski, okres wyszukiwania: ostatnie 5 lat, typ artykułu: przegląd lub przegląd systematyczny) odnaleziono 11 artykułów spełniających przedmiotowe kryteria. Istotnie 4 artykuły odnosiły się do zagadnienia prawa w pielęgniarstwie. Tematyka prac dotyczyła: użycia przymusu fizycznego w opiece psychiatrycznej, a także aspektów prawa do wyrażenia zgody pacjenta psychiatrycznego, odpowiedzialności pielęgniarki oraz zgody pacjenta w chorobach nowotworowych i roli pielęgniarki w jej uzyskaniu [41–44].

W prezentowanym przeglądzie piśmiennictwa zarówno przeprowadzono analizę ilościową, jak i podjęto próbę jakościowej analizy aktualnego polskiego piśmiennictwa pielęgniarstwa. Analiza ilościowa pokazała, że w czasopismach „ogólnopielęgniarskich”, tj. „Pielęgniarstwo Polskie”, „Problemy Pielęgniarstwa”, „Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne” czy „Pielęgniarstwo XXI wieku”, tematyka prawna poruszana jest dużo częściej (7–13 artykułów) niż w czasopismach specjalistycznych – „Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne” i „Pielęgniarstwo Neurologiczne i Neurochirurgiczne” (0–1 artykuł).

Najbogatszym pod względem liczby opublikowanych prac był rok 2012. Może to być skorelowane z wejściem w życie nowych przepisów regulujących wykonywanie zawodu pielęgniarki. Ogólna liczba (34) odnalezionych z 3 lat (2012–2014) prac pozwala stwierdzić, że temat prawa jest ważnym zagadnieniem w literaturze naukowej z zakresu pielęgniarstwa. Należy spodziewać się, że liczba pozycji na ten temat może nawet wzrosnąć, szczególnie w kontekście kolejnych uchwalonych w drugiej połowie 2014 r. zmian prawnych, które wchodzą w życie 1 stycznia 2016 r.

Należy zauważyć, że w proces publikacyjny artykułów z zakresu prawa w pielęgniarstwie zaangażowana jest duża grupa osób – średnio ok. 2 osób na 1 tekst. Tylko 1 osoba była autorem więcej niż 2 prac. W wielu przypadkach stworzono zespoły interdyscyplinarne, w skład których wchodził prawnik i pielęgniarka lub lekarz [4, 5, 11, 13]. Współpraca taka zdaje się być potrzebna, a nawet konieczna w kontekście zawiłości zarówno systemu prawnego, jak i specyfiki pracy pielęgniarstwa. Nie dziwi też fakt, że prace poglądowe pisane

były zwykle przez 1–2 autorów, zaś badawcze – przez zespół składający się z nawet 7 osób. Uwarunkowane jest to rodzajem i czasem pracy poświęconej na skonstruowanie i przeprowadzenie badania. Z tego samego powodu artykułów oryginalnych jest dużo mniej niż poglądowych. Nie umniejsza to oczywiście roli tych ostatnich, których wnikliwa lektura powinna być podstawą rozpoczęcia prac badawczych.

Analiza ilościowa afiliacji ilustruje siłę dużych ośrodków uniwersyteckich w realizacji przedmiotowej tematyki naukowej. Pierwsze trzy instytucje są uniwersytetami medycznymi. Na czoło wysuwa się Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Tuż za nim plasują się Warszawski i Gdański Uniwersytet Medyczny. Sugeruje to, że w tych ośrodkach jednostki naukowe lub sami badacze specjalizują się w prawie pielęgniarstwie. Jest to bardzo młoda dziedzina prawa. O jej powstaniu można mówić w momencie przyznania zawodowi pielęgniarki statusu samodzielnego zawodu medycznego. W Polsce stało się to w 1996 r. Specjalizacja naukowców w dużych ośrodkach uniwersyteckich w tym zakresie może mieć wpływ na rozwój tej dziedziny prawa.

Tematyka prac podzieliła się na trzy główne obszary – prawo medyczne, prawo pracy i prawo pielęgniarstwa. Nie dziwi fakt podejmowania problemów prawno-medycznych. Wśród nich największym zainteresowaniem cieszą się prawa pacjenta, ze szczególnym uwzględnieniem jego zgody na wykonanie świadczeń oraz błędów medycznych. Tematyka ta jest także często podejmowana w zagranicznym piśmiennictwie [41]. Co więcej, przytoczone aspekty należą do głównych przyczyn odpowiedzialności prawnej i zawodowej tak lekarzy, jak i pielęgniarek [7].

Prawie co trzecia pozycja dotyczy prawa w zawodzie pielęgniarki. Pokazuje to, że polska literatura pielęgniarstwa nie stroni od problemów *stricto* zawodowych. Może mieć to także pośredni wpływ na pozycję zawodową pielęgniarki. Artykuły dotyczące prawa pielęgniarstwa obejmują zasady wykonywania zawodu, ale też konkretne kompetencje pielęgniarek – przeprowadzanie kaniulacji czy podawanie określonych leków. Mnogość prac może być odzwierciedleniem potrzeb pielęgniarek w zakresie aktualizowania stanu wiedzy o prawie w swojej profesji.

Zaskakująco duża liczba artykułów porusza tematykę prawa pracy. Szczególnie uwzględnianym aspektem jest mobbing. Sugeruje to, że jest on poważnym problemem w tej grupie zawodowej. Takie też są tezy analizowanych prac. Jak podaje Kozłowska, odsetek pielęgniarek, które doświadczyły mobbingu, waha się od 20% w Norwegii do 86% w Turcji. Polska na tym tle plasuje się po środku z wynikiem 40% [12]. Zauważana

w literaturze jest także problematyka formy zatrudnienia pielęgniarek. Zarówno umowa o pracę, jak i tzw. kontrakt mają swoje wady i zalety. Jak pokazuje badanie cytowane przez Labudę, w zakresie preferowanej formy zatrudnienia podobny odsetek pielęgniarek wskazuje kontrakt i etat [15].

W kilku pracach pojawił się aspekt opieki psychiatrycznej. Nastręcza ona wiele problemów natury prawnej i praktycznej ze względu na swoją specyfikę. W obszarze tym często konieczne jest ograniczenie praw pacjenta ze względu na inne dobra, co musi dziać się z ogromną ostrożnością i pod właściwą kontrolą. Chodzi tu przecież o ograniczanie praw człowieka, które dopuszczalne jest pod ściśle określonymi rygorami. Problem ten szeroko opisywany jest też w literaturze zagranicznej [42, 43].

Kolejnym zagadnieniem wartym przedyskutowania jest pojawianie się w pracach niedociągnięć merytorycznych w zakresie zgodności ze stanem prawnym. Badanie znajomości prawa lub postaw względem obowiązujących norm prawnych wymaga od autorów uprzedniej, wnikliwej lektury aktualnego stanu prawnego – ustaw, rozporządzeń, piśmiennictwa, doktryny, a także orzecznictwa sądów i innych instytucji zajmujących się stosowaniem prawa. Jest to zadanie trudne, także dla prawników. Przepisy zlokalizowane są niejednokrotnie w różnych aktach prawnych, a ich poprawna wykładnia wymaga solidnego warsztatu i praktyki. Zdarza się też, że dominujące poglądy doktryny są sprzeczne ze stanowiskiem sądów, a samo orzecznictwo jest niejedolite. Widać to szczególnie dobrze w sporach pomiędzy Sądem Najwyższym a Trybunałem Konstytucyjnym [45].

W świetle przytoczonych argumentów nie mogą dziwić występujące w niektórych pracach pielęgniarskich uchybienia natury prawnej. Czasem wynikają one z powierzchniowości autorów, jak w przypadku błędnej nazwy aktu prawnego, na jaki powoływali się autorzy (*Powszechna deklaracja praw człowieka i obywatela*), czy wręcz posiłkowania się nieaktualnym stanem prawnym (ustawa o ZOZ). Czasem jednak – co może niepokoić – brak wnikliwej analizy prawa dotyczącego badanego zagadnienia przekłada się na błędne skonstruowanie narzędzia badawczego.

Ograniczenia prezentowanego przeglądu piśmiennictwa

Ograniczeniem niniejszego badania był przede wszystkim dobór czasopism uwzględnionych w przeglądzie. Tematyka prawa w pielęgniarstwie pojawia się także w innych periodykach z zakresu nauk o zdrowiu, a także prawa medycznego. Ze względu na ramy niniejszej pracy uwzględnienie wszystkich czasopism podejmujących tematykę prawa w pielęgniarstwie nie było możliwe.

Podsumowanie

Elementy prawne w zawodzie pielęgniarki stanowią często poruszane zagadnienie w dostępnym polskim piśmiennictwie naukowym z zakresu pielęgniarstwa. Tematyka prawna podejmowana jest przede wszystkim w czasopismach ogólnopielęgniarskich, jednak prace poruszające aspekty prawne znaleźć można także w periodykach *stricte* specjalistycznych. Przeprowadzony przegląd piśmiennictwa pokazał, że prawo stanowi istotny przedmiot zainteresowań naukowych środowiska pielęgniarskiego.

Część prac z zakresu prawa prezentowanych w piśmiennictwie pielęgniarskim zawiera pewne niedoskonałości merytoryczne, co może mieć wpływ na ich jakość. Wnikliwa analiza obowiązującego stanu prawnego oraz skonfrontowanie go z opinią doktryny i orzecznictwem zminimalizowałyby przedmiotowe uchybienia. Jest to szczególnie ważne, ponieważ prezentowane artykuły stanowią *a priori* maksymalnie wiarygodne źródło wiedzy naukowej dla pielęgniarek. Należałoby rozważyć udział prawnika w zespole badawczym, co z jednej strony uczyniłoby lżejszym wysiłek badawczy pielęgniarek, a z drugiej powinno gwarantować najwyższą jakość publikowanych prac. Także w redakcjach czasopism pielęgniarskich w roli recenzenta powinno się rozważyć uwzględnienie prawnika, jako osoby czuwającej nad merytoryczną poprawnością artykułów.

Piśmiennictwo

1. Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej. Dz.U. z 2011 r. Nr 174, poz. 1039 ze zm., <http://isap.sejm.gov.pl/Download.jsessionid=021B0102E9F1-F9A6D967F2DF2ABF992D?id=WDU20111741039&type=3> (data dostępu: 16.06.2015).
2. Zarzeka A, Panczyk M, Ściegłińska B, Belowska J, Iwanow L, Gottlib J. Postawy pielęgniarek oddziaływających wobec rozszerzenia uprawnień zawodowych w zakresie wystawiania recept oraz samodzielnego kierowania na badania diagnostyczne – wstępne badanie jakościowe. *Piel Pol.* 2015; 4 (58): 409–415.
3. Część B wykazu czasopism recenzowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, http://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_12/c47eabc3ea1048d087074f73e2-b0723a.pdf (data dostępu: 28.05.2015).
4. Augustynek E, Jacek A. Stan wiedzy personelu pielęgniarskiego odnośnie udzielania świadczeń zdrowotnych bez zgody pacjenta. *Piel XXI w.* 2013; 4 (45): 5–9.
5. Wróbel A, Jacek A, Gajdek M. Stosowanie klauzuli sumienia w zawodach lekarza, pielęgniarki i położnej w świetle obowiązujących przepisów prawa. *Piel XXI w.* 2014; 1 (46): 19–21.
6. Studnicka K. Etyczne i prawne aspekty pracy pielęgniarki dotyczącej osób niepełnosprawnych w świetle konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. *Piel XXI w.* 2014; 2 (47): 35–41.

7. Medak E, Aftyka A, Rozalska-Walaszek I. Błędy medyczne w praktyce lekarskiej i pielęgniarskiej – definicja, klasyfikacja, przyczyny, odpowiedzialność. *Piel XXI w.* 2014; 2 (47): 43–46.
8. Aftyka A, Rozalska-Walaszek I, Medak E, Kandziński G. Opinie pielęgniarek na temat częstości występowania błędów medycznych w codziennej praktyce. *Piel XXI w.* 2014; 4 (49): 5–10.
9. Gocel M, Kaczyńska A, Belowska J, Zarzeka A, Stachacz G, Król A, Gotlib J. Ocena wiedzy członków rodzin na temat praw pacjenta w stanie nagłego zagrożenia życia leżonego w oddziale intensywnej terapii. *Piel XXI w.* 2015; 1 (50): 5–10.
10. Wójcik M, Belowska J, Zarzeka A, Stachacz G, Panczyk M, Gotlib J. Ocena wiedzy pielęgniarek na temat Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. *Piel XXI w.* 2015; 1 (50): 16–21.
11. Zimmermann A, Banasik P. Wpływ nowych regulacji prawnych na zasady wykonywania zawodu przez pielęgniarki (część I). *Probl Piel.* 2012; 20 (3): 385–392.
12. Kozłowska L, Doboszyńska A. Mobbing w grupie zawodowej pielęgniarek. *Probl Piel.* 2012; 20 (4): 524–528.
13. Zimmermann A, Banasik P. Wpływ nowych regulacji prawnych na zasady wykonywania zawodu przez pielęgniarki (część II). *Probl Piel.* 2013; 21 (2): 271–279.
14. Kottlenga M, Grabowska H, Świetlik M. Ocena wiedzy na temat aktów prawnych regulujących wykonywanie zawodu pielęgniarki w Polsce w grupie pielęgniarek. *Probl Piel.* 2013; 21 (3): 290–296.
15. Labuda D, Chorążkiewicz M. Kontrakt jako alternatywna forma zatrudnienia pielęgniarek w szpitalu. *Probl Piel.* 2013; 21 (3): 388–396.
16. Leoniuk K, Nowakowska H, Sobczak K. Zadania pielęgniarki w systemie przeciwdziałania przemocy domowej. *Probl Piel.* 2013; 21 (3): 397–402.
17. Zurzycka P. Informowanie pacjenta o podejmowanych działaniach elementem świadomej zgody. *Probl Piel.* 2014; 22 (1): 113–118.
18. Rasińska R, Nowakowska I, Nowomiejski J. Zjawisko mobbingu w opiniach przyszłych położnych. *Piel Pol.* 2012; 1 (43): 7–11.
19. Bajurna B, Zdanowska J, Mendiya L. Źródła wiedzy pielęgniarek na temat lobbingu. *Piel Pol.* 2012; 1 (43): 20–24.
20. Urbaniak M. Mobbing – wybrane aspekty prawne. *Piel Pol.* 2012; 1 (43): 29–33.
21. Zdanowska J, Sialska J, Wieja E. Działania podejmowane w celu zapobiegania zjawisku mobbingu w wybranych podmiotach leczniczych. *Piel Pol.* 2012; 1 (43): 34–38.
22. Baranowska J, Kuchta J, Baranowski S, Litwińska Z, Klamerek A. Motywacja a lobbuing. *Piel Pol.* 2012; 2 (44): 96–99.
23. Prussak E. Zatrudnienie w podmiotach leczniczych pracowników wykonujących zawód medyczny. *Piel Pol.* 2012; 3 (45): 150–154.
24. Baranowska J, Baranowski S, Kuchta J, Litwińska Z. Stanowisko farmaceutów i studentów farmacji wobec klauzuli sumienia. *Piel Pol.* 2012; 4 (46): 187–189.
25. Stępiak P. Ochrona przed mobbingiem w zakładach opieki zdrowotnej – uwagi o instrumentarium prawnym. *Piel Pol.* 2012; 4 (46): 190–202.
26. Gieburowski K. Stosowanie praktyk mobbingowych w podmiotach leczniczych z punktu widzenia art. 218 § 1 kodeksu karnego. Uwagi wybrane. *Piel Pol.* 2012; 4 (46): 206–209.
27. Woderska N. Rola rodziny w podejmowaniu decyzji o dawstwie narządów do transplantacji. *Piel Pol.* 2013; 1 (47): 7–11.
28. Holecki T, Bocionek A. Rozliczanie świadczeń medycznych udzielanych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej. *Piel Pol.* 2013; 1 (47): 42–47.
29. Sielska J, Kwiatek-Markiewicz S, Dobrowolska E, Jakubek E. Realizacja obowiązku zaopatrywania pacjentów w znaki identyfikacyjne. *Piel Pol.* 2013; 3 (49): 216–218.
30. Urbaniak M. Konstytucyjny status rodziny i prawo do rodzicielstwa. *Piel Pol.* 2013; 4 (50): 289–294.
31. Szymańska K. Postawy wobec eutanazji wśród studentów pielęgniarstwa, prawa i kleryków. *Piel Zdr Publ.* 2012; 2 (2): 125–133.
32. Sieńko A. Zabieg cewnikowania w świetle prawa i etyki. *Piel Zdr Publ.* 2012; 2 (3): 237–238.
33. Sieńko A. Podanie midazolamu (Midanium, Dormicum) przez pielęgniarkę – aspekty prawne. *Piel Zdr Publ.* 2012; 2 (4): 315–317.
34. Sieńko A. Wdzięczność, łapówka, serdeczność czy brak etyki? *Piel Zdr Publ.* 2013; 3 (1): 71–73.
35. Sieńko A, Budzis A. Podmiotowość pacjenta w przebiegu zabiegu operacyjnego. *Piel Zdr Publ.* 2013; 3 (1): 75–78.
36. Sieńko A. Skuteczność sprzeciwu na pobranie tkanek i narządów w kontekście obowiązków lekarza. *Stan de lege lata i wnioski de lege ferenda.* *Piel Zdr Publ.* 2013; 3 (2): 167–173.
37. Sieńko A. Samodzielna kaniulacja żyły szyjnej przez pielęgniarkę. *Piel Zdr Publ.* 2013; 3 (2): 219–220.
38. Kwapińska C, Grzelak L. Zastosowanie przymusu bezpośredniego wobec pacjenta. Aspekt prawny (1). *Piel Neurol Neurochir.* 2012; 1 (2): 83–85.
39. Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i lekarza dentystry. *Dz.U.* z 1997 r. Nr 28, poz. 152 ze zm.
40. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. *Dz.U.* z 2009 r. Nr 52, poz. 417 ze zm.
41. Carnock M. Professional indemnity and its importance: a legal overview. *Nurs Child Young People.* 2011; 23 (6): 25–26.
42. Galon PA, Wineman NM. Coercion and procedural justice in psychiatric care: state of the science and implications for nursing. *Arch Psychiatr Nurs.* 2012; 24 (5): 307–316.
43. Cummings S. How to tell whether patients can make decisions about their care. *Emerg Nurse.* 2012; 20 (5): 22–26.
44. Wilkinson K. Informed consent and patients with cancer: role of the nurse as advocate. *Clin J Oncol Nurs.* 2012; 16 (4): 348–350.
45. Siedlecka E. Sąd pierwszy raz postawił się Trybunałowi Konstytucyjnemu, *Gazeta Wyborcza*, 4 kwietnia 2014 r., http://wyborcza.pl/1,76842,15739454,Sad_pierwszy_raz_postawil_sie_Trybunalowi_Konstytucyjnemu.html (data dostępu: 28.05.2015).
46. Przybylska K, Klamerek A, Matthews-Kozanecka M. Błąd medyczny jako zagrożenie funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej. *Piel Pol.* 2014; 52 (2): 155–160.
47. Wojciechowska A. Groźba w stosunku do osób najbliższych – przyczyny psychologiczne i skutki prawne w polskim prawie cywilnym. *Piel Pol.* 2014; 55 (1): 88–92.

Artykuł przyjęty do redakcji: 04.12.2015
Artykuł przyjęty do publikacji: 15.02.2016

Źródło finansowania: Praca nie jest finansowana z żadnego źródła.
Konflikt interesów: Autorzy deklarują brak konfliktu interesów.

Adres do korespondencji:

Aleksander Zarzeka
ul. Żwirki i Wigury 61
02-091 Warszawa
tel.: 22 5720 490, fax: 22 5720 491, tel. kom.: +48 608 108 028
e-mail: aleksander.zarzeka@wum.edu.pl
Zakład Dydaktyki i Efektów Kształcenia
Warszawski Uniwersytet Medyczny